

Bitka za Berlin - 1945

Boban, Marino

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:647077>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

Marino Boban

Bitka za Berlin – 1945.

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Marino Boban

Bitka za Berlin – 1945.

Završni rad

JMBAG: 0303048057, redovni student

Studijski smjer: preddiplomskistudij povijesti

Predmet: Uvod u suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Igor Duda

Sumentorica: dr. sc. Iva Milovan Delić, viša asist.

Pula, rujna, 2016.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Marino Boban, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Marino Boban

U Puli, 22. rujna , 2016. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Marino Boban dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Bitka za Berlin – 1945. koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22. rujna 2016.

Potpis

Marino Boban

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Hadska rivijera.....	2
1.1 U potrazi za zlatnim runom.....	2
2. Ivan na Visli.....	5
2.1. Od Visle do Odre.....	6
2.2. Sovjetsko napredovanje - osvajanje istočne Pruske, Pomeranije, Šleske i središnje Poljske.....	6
3. Kraj je blizu.....	11
3.1. <i>Führer</i> u bunkeru.....	11
3.2. Hitlerovi generali.....	12
3.3. Kobina prvoaprilski šala.....	13
3.4. Sve je uzalud.....	16
4. <i>Götterdämmerung</i>	19
4.1. Sovjetska ofenziva na Berlin.....	19
4.2. Berlinski garnizon.....	20
4.3. Sovjetska zlodjela.....	21
5. Kapitulacija.....	22
Zaključak.....	23
Literatura.....	24
Sažetak.....	25
Summary.....	26

Uvod

U ovome radu dat ću pregled ključnih događaja i odluka vezanih uz odnos između savezničkih snaga i stanje na bojišnici koji su se zbili tijekom prvih pet mjeseci 1945. godine. Događajima koji su opisani u radu, i koji se odnose na 1945. godinu, prethodilo je razdoblje savezničkih ofenzivnih djelovanja na čitavom frontu. Važnije operacije koje su „pripremile teren“ za konačni napad na Hitlerov *Reich* su operacija Overlord na zapadnom bojištu i operacija Bagration kojom je Crvena armija uništila njemačku Grupu armija Centar i osvojila prostor istočne Poljske. Prva operacija rezultirala je preusmjerenjem njemačkih jedinica na zapad što je oslabilo snage na istočnom frontu i Sovjetima omogućilo lakše napredovanje kroz Poljsku. Druga operacija rezultirala je stvaranjem „odskočne daske“ na Visli s koje će Crvena armija izvršiti prodor prema Odri i u konačnici osvojiti „srce *Reicha*“. Literature koja problematizira ovu temu ne nedostaje što jasno prikazuje veliki interes za istu. Statistički podatci podudaraju su u većini slučajeva, dok interpretacije nekih odluka, poteza i događaja prije i tijekom bitke variraju ovisno o vremenskom okviru nastanka radova. Najočitiiji primjeri variranja podataka ovisno o vremenu nastanka rada je pitanje sovjetskih zlodjela tijekom i nakon bitke za Berlin te pitanje „nepogrešivosti i genijalnosti“ odluka vrhovne sovjetske komande, odnosno Staljina i njegovih generala. Jasno je da radovi nastali neposredno nakon bitke i oni nastali u prvih trideset godina druge polovice dvadesetog stoljeća ne donose puno podataka o sovjetskim zlodjelima.

Rad je koncipiran tako da je njegovo težište na događajima koji su „pripremili teren“ za konačni pad Hitlerovog *Reicha*. U prvom je planu stanje snaga Crvene armije, a napredovanje i djelovanje jedinica zapadnih saveznika spomenuto je usputno i u kontekstu međudnosa s Crvenom armijom. Također želim napomenuti da ću se, što se napredovanja sovjetskih frontova tiče, najviše usredotočiti na napredovanje 1. ukrajinskog i 1. bjeloruskog, iz razloga što su navedena dva fronta odigrala ključnu ulogu u zauzimanju Berlina. Rad tematizira jednu od najvećih ofenzivnih vojnih akcija u suvremenoj povijesti, koja će rezultirati padom jednog, ali učvršćivanjem drugog totalitarnog režima na tlu Europe.

1. Hadska rivijera¹

Usprkos predlaganju američkog ambasadora Averella Harrimana da se idući sastanak trojice državnika održi negdje na Sredozemlju, Staljin je to odbio pravdajući se izjavom svog liječnika da bi bilo kakva promjena klime mogla imati loš utjecaj na njegovo zdravlje.² Na kraju je dogovoreno da se sastanak održi na Jalti. Nakon što je postavio pozornicu na „domaćem terenu“, „igre“ su mogle početi. Churchill i Roosevelt stigli su u zračnu bazu Saki na Krimu gdje ih je dočekaio Molotov. Obojica su smještena u raskošne rezidencije; sam Roosevelt odsjeo je u ljetnoj rezidenciji Nikole II.³ Mjere sigurnosti bile su u skladu s važnosti sastanka i gostiju, a moglo bi se reći i u skladu sa Staljinovom paranojom. Konferenciju su osiguravale četiri regimente NKVDA-a, nizovi protuzračnih bitnica i 160 borbenih zrakoplova. U skladu s tim ne treba čuditi činjenica da su dvojica stranih državnika bila prisluškivana tijekom osam dana trajanja konferencije. Staljin se pojavio 4. veljače. Treba imati u vidu da je Crvena armija 12. siječnja prešla u sveopću ofenzivu na Visli ta da je već 17 dana nakon početka ofenzive na Visli Žukov izbio na Odru. Ono što je također bitno je to da je Crvena armija u jesen 1944. imala osigurano zaleđe na prostoru Rumunjske, Bugarske i Jugoslavije. Te tri činjenice bitan su adut koji će Staljin koristiti u pregovorima na konferenciji. On sada pregovara s pozicije sile i odlučan je da nametne svoje zahtjeve zapadnim saveznicima.

1.1. U potrazi za zlatnim runom⁴

Ono oko čega se najviše spori u pitanju konferencije u Jalti pitanje je koja je strana koliko dobila, odnosno, je li Staljin dobio previše. Velik broj povjesničara tvrdi da je uzrok određenim prevelikim ustupcima koje su su zapadni saveznici dali Staljinu, loše zdravstveno stanje Franklina Delanea Roosevelta. Prije svega potrebno je analizirati donesene odluke i trenutnu situaciju u kojoj se pregovarači nalaze. Jedno od gorućih pitanja bilo je pitanje Poljske. Staljin je pristao na svojevrsni kompromis u vezi s

¹ Zbog razaranja nacista i deportacije Tatara područje Jalte bilo je napušteno i srušeno. Zbog takve slike područja, Churchill ju je Jalti dao to ime.

² Ukoliko imamo u vidu da je Staljin osoba koje uopće nije imala povjerenja u svoje liječnike, jasno je da je tom isprikom nastojao da se sastanak održi na „njegovom terenu“.

³ Montefiore, Simon Sebag, *Na dvoru crvenog cara*, Profil, Zagreb, 2009., 476.

⁴ Naslov je proizašao iz činjenice da je tajni naziv konferencije bio „Argonaut“.

konstruiranjem buduće poljske vlade i na „slobodne izbore“ u Poljskoj.⁵ Složio se s time da u većinski komunistički sastav vlade uđe i nekoliko poljskih nacionalista te da poljskoj ustupi dio njemačkog teritorija. Dok je pitanje Poljske bilo više stvar rasprava između Staljina i Churchilla, Roosevelt, svjestan da bi rat protiv Japana mogao potrajati još dugo, Staljina je nastojao uvjeriti da stupi u rat protiv Japana. Staljin se obvezao da će napasti Japan dva do tri mjeseca nakon pada Njemačke.⁶ Jasno je da je to imalo određenu cijenu, koja se naplatila Staljinovim interesom za Aziju. Tražio je status quo u Mongoliji, inzistirao je na vraćanju bivših prava Rusije koje je Japan prekršio 1904., vraćanje Sahalina, obnovu ruskih interesa u pogedu Dairena, Port Artura. Između ostalog tražio je predaju Kurilskih otoka Sovjetskom Savezu.⁷ Između trojice državnika dogovorena je i međusobna razmjena oslobođenih ratnih zarobljenika, što je omogućilo Staljinu da se domogne tisuća dezertera i političkih bjegunaca. Pitanje razmjene zarobljenika kasnije će postati samo jedan od mnogih predmeta neslaganja između saveznika.⁸

Stvoreni su temelji za stvaranje Ujedinjenih naroda. Bez obzira na osnovne postavke konferencije, Staljin nije dovodio u pitanje svoj utjecaj u Poljskoj, Rumunjskoj i ostalim zemljama svoje interesne sfere. Uzrok tome je to što je Staljin bio svjestan da se ne treba bojati mogućih anglo-američkih protesta zbog svoje politike, bilo u Poljskoj, bilo na Balkanu, sve dok je Rusija potrebna kao saveznik protiv Japana.⁹ Osim pitanja klasičnih reparacija, mogućnost zajma koji bi Staljin dobio od Roosevelta nenadano je postala bitna stavka konferencije. Taj zajam, kako je to Rooseveltu rekao ministar financija Henry Morgenthau, „...izgladio bi mnoge poteškoće koje imamo u vezi s njihovim problemima i politikom.“¹⁰ Nema sumnje da bi taj zajam značio daleko lakši put do obnove Sovjetskog Saveza. Pitanje će zajma nakon Rooseveltove smrti postati jedan od problema u odnosu između saveznika, utoliko što se u razdoblju od ožujka do travnja sve više Amerikanaca protivilo toj ideji,

⁵ Njegovi „velikodušni“ ustupci u pitanju Poljske zasigurno su utemeljeni na činjenici da je mogući oponent prilikom stvaranja vlade, vodstvo domovinske poljske armije, eliminirano u Varšavskom ustanku.

⁶ Sulzberger, Cyrius Leo, *Drugi svjetski rat*, Marjan tisak, Split, 2009., 554.

⁷ Werth, Alexander, *Rusija u ratu 2*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1979., 285.

⁸ Događalo se da Sovjeti odbijaju izručiti saveznicima njihove ljude.

⁹ Werth, 286.

¹⁰ Isto, 287.

da bi na kraju nakon Dana pobjede Henry Truman obustavio isporuke Sovjetskom Savezu po Ugovoru o zajmu i najmu.¹¹

Moglo bi se zaključiti da je pitanje Njemačke na konferenciji bilo samo stvar formalnosti. Ono oko čega se najviše sporilo, uz općepoznatu podjelu između sila pobjednica, podjelu Berlina, denacifikaciju i demilitarizaciju, bilo je pitanje treba li Francuska sudjelovati u podjeli Njemačke. Staljin je u konačnici popustio i Francuska je dobila svoj dio u angloameričkoj zoni. Kao što je već spomenuto, treba imati u vidu trenutnu situaciju u kojoj se pregovarači nalaze. Njemačka je još uvijek vojno jaka i zapadne vojske imale su problema s napredovanjem, Crvena armija nadzire Bugarsku, Rumunjsku, Poljsku i Istočnu Prusku, Roosevelt još čeka rezultate projekta *Manhattan*. Staljin je nesumnjivo imao najjače adute za pregovaranje i sukladno s time uzeo si za pravo da traži velike ustupke zapadnih saveznika. Ono što možda najbolje opisuje razvoj događaja na konferenciji iduća je izjava: „ Kao rezultat vojne situacije nije bilo pitanje što će Velika Britanija i Sjedinjene Države dopustiti Rusiji da učini u Poljskoj, već što te dvije zemlje mogu nagovoriti Sovjetski Savez da prihvati.“¹²

¹¹ Isto, 288.

¹² Isto, 282.

2. Ivan na Visli¹³

„Generalu Eisenhoweru bilo bi veoma poželjno i nužno da u općim crtama sazna što Vi namjeravate učiniti, jer će se to naravno, odraziti na svim njegovim i našim najvažnijim odlukama. Bit ću vam zahvalan ako mi možete reći možemo li računati na veliku rusku ofenzivu na frontu Visle ili gdje bilo na drugom mjestu tijekom siječnja.....“¹⁴ Churchill je ovaj upit uputio Staljinu 6. siječnja, a već idući dan on mu je odgovorio: „ ...uzimajući u obzir situaciju naših saveznika na zapadnom frontu, naša vrhovna komanda odlučila je da ubrzanim tempom završi pripreme i da bez obzira na vrijeme započne široke ofenzivne akcije protiv Nijemaca na čitavom centralnom bojištu, ne kasnije od druge polovice siječnja.“¹⁵ Zahvaljujući više nego uspješnim rezultatima operacije Bagration¹⁶, Crvena armija stigla je na sam prag Hitlerove Njemačke. Staljin je održao obećanje, velika ruska ofenziva počela je 12. siječnja u središnjoj poljskoj na liniji rijeke Visle, a sljedećih se dana proširila na frontu od Baltičkog mora do Karpata. Bitna je činjenica da je njemačka obrana na Visli bila uvelike oslabljena. Bojište na Visli stabiliziralo se do kraja jeseni 1944. te je njemačko zapovjedništvo odlučilo poslati dio jedinica u Mađarsku, a dio iskoristiti za ofenzivu u Ardenima. Također jedan od razloga zbog kojih je njemačko vrhovno zapovjedništvo bilo zatečena sovjetskom ofenzivom na Visli bilo to da je smatrala da će prije nego što napadnu u smjeru Varšava-Berlin, Sovjeti nastojati uništiti trideset opkoljenih njemačkih divizija u Kurlandiji te da će glavninu svog udarca zadati u Mađarskoj.¹⁷ Uza sve to, Sovjeti su raspolagali golemom premoći u ljudstvu i naoružanju svih rodova i vrsta.¹⁸ Staljin je jednom prilikom izjavio: “Prva je posljedica naše zimske ofenzive ta da je omela njemačku ofenzivu na Zapadu, kojoj je bio cilj da osvoji Belgiju i Alsace, i omogućila je armijama naših saveznika da krenu u svoju ofenzivu protiv Nijemaca.“¹⁹

¹³ Naziv „Ivan“ odnosio se općenito na ruske, odnosno sovjetske vojnike.

¹⁴ Churchill želi dobiti tu informaciju jer se još od 16. prosinca 1944. savezničke snage odupiru njemačkoj ofenzivi u Ardenima. Frane Barbieri (ur.), *Tajna prepiska Churchill – Staljin*, Epoha, Zagreb, 1965., 324.

¹⁵ Isto, 325.

¹⁶ Operacija se odvija u periodu između 22. lipnja i 19. kolovoza 1944. godine. Kao rezultat operacije, njemačka armija grupa Centar gotovo je uništena i oslobođen je zapadni dio Sovjetskog Saveza.

¹⁷ Werth, 268.

¹⁸ Na početku ofenzive u smjeru Varšava-Berlin Sovjeti su raspolagali s 5,5 puta više vojnika (Samo Žukov i Konjev imali su 2.2 milijuna vojnika), 7,8 puta više topova, 5,7 puta više tenkova i 17,6 puta više aviona. Sulzberger, 554.

¹⁹ Werth, 268.

2.1. Od Visle do Odre

Ofenzivu s linije na Visli započele su jedinice 1. ukrajinske fronte pod zapovjedništvom maršala Ivana Stepanoviča Konjeva, zapadno od Sandomierza na jugu Poljske i krenule prema industrijskom području Gornje Šleske. Dva dana nakon Konjevljeva napada, 14. siječnja, Georgij Konstantinovič Žukov krenuo je s 1. bjeloruskom u ofenzivu s dva mostobrana stacionirana južno i sjeverno od Varšave. Tako se Varšava, kao središnja točka njemačke obrane, našla u okruženju 1. ukrajinske i 1. bjeloruske fronte. Sovjeti su poljski glavni grad (ili ono što je ostalo od njega²⁰) osvojili 17. siječnja. Zapovjednik 2. bjeloruske fronte, Konstantin Konstantinovič Rokosovski, također je krenuo u napad na sjevernom sektoru linije. Nakon pada Varšave, kao jedne od ključnih točaka ofenzive, čitava je situacija daljnjeg napredovanja Crvene armije bila jasna. Konjev je osvajao južnu Poljsku i kretao se prema Šleskoj. Žukov se kretao kroz središnju Poljsku prema središtu Njemačke, dok je 2. bjeloruski front pod zapovjedništvom Rokosovskog bio usmjeren prema Gdanjsku. Sovjetske armije krenule su s pozicija na Visli i neće se zaustaviti sve do konačnog sloma *Reicha*.

2.2. Sovjetsko napredovanje – osvajanje Istočne Pruske, Pomeranije, središnje Poljske i Šleske

Napredovanje sovjetske ofenzive kroz Poljsku na putu prema Njemačkoj bilo je nezaustavljivo. Na sjevernom djelu fronte Rokosovski je zajedno s generalom Ivanom Černjakovskim koji je zapovjedao 3. bjeloruskim frontom napredovao prema Istočnoj Pruskoj i Pomeraniji. Kako bi se stekao što bolji uvid u situaciju na sjeveru fronta treba u obzir uzeti i odluke, odnosno krive postupe njemačke vrhove komande. Naime, Heinz Wilhelm Guderian, još u jesen 1944., dok je situacija još bila relativno povoljna za Nijemce na istoku, govori Hitleru da bi se armijska grupa Kurland trebala probiti u Istočnu Prusku.²¹

Dva su glavna razloga zbog kojih je Hitler odbacio Guderianov prijedlog: prvi je taj da je Hitler smatrao kako prisutnost armijske grupe Kurland vrši pritisak na Švedsku te

²⁰ Nakon Varšavskog ustanka.

²¹ Eberle, Henrik, Uhl, Matthias, *Knjiga i Hitleru*, IPD, Rijeka, 2005., 301.

da zbog toga Šveđani neće popustiti britanskom pritisku i nastaviti će opskrbljivati Njemačku rudama; drugi razlog je taj što je Hitler bio uvjeren da će, prije svoje ofenzive na Njemačku, sovjeti nastojati uništiti trideset uhvaćenih armija na području Kurlandije. Hitler nije popustio ni onda kada mu je upravitelj Odjela za okupacijsku vojsku Istok, general Reinhard Gehlen, koji je također bio odgovoran za obavještajne informacije o borbenim snagama na prostoru istočne Europe, priopćio da armijska grupa Kurlanda ni na koji način ne zadržava sovjetske trupe²². Hitler je ostao pri svome, dapače, izdao je naredbu²³ da bi se svaki grad trebao pretvoriti u utvrdu i boriti se do zadnjeg čovjeka. Moglo bi se reći da se radi o svojevrsnoj *festung* strategiji, koja će se u slučaju Istočne Pruske manifestirati u slučaju Königsberga.

Černjakovski je 20. siječnja zauzeo Tilsit (današnji Sovjetsk), idućeg dana zauzeo je Gumbinnen (danas Gusev). Istog dana, Rokosovski je zauzeo Tannenberg. Napredovanje sovjetskih jedinica izazvalo je masovno i kaotično povlačenje stanovništva iz Istočne Pruske prema unutrašnjosti Njemačke. U Berlinu je nastupio kaos. Stotine tisuća izbjeglica sliva se cestama prema Berlinu, mnogi umiru na putu od pothlađenosti i ozeblina. Izuzevši propagandu, do stanovnika Berlina prvi put dolaze priče o zlodjelima armije koja im se neumoljivo sve više približava. Ostatak stanovništva koje nije napustilo Istočnu Prusku potražilo je utočište u Königsbergu, samo kako bi tamo pali u stupicu. Do kraja siječnja, 3. bjeloruski front opkolio je Königsberg s kopnene strane. Grad će nakon višemjesečne opsade pasti tek nakon napada koji je trajao četiri dana, 9. travnja²⁴.

Ni u slučaju obrane Pomeranije Hitler nije bio popustljiviji. Jedinice 1. i 2. bjeloruske fronte, dolazeći iz različitih smjerova kretale su se prema Gdanjskom zaljevu. Guderian Hitlera obavještava da je neprijatelj stigao do Gdanjskog zaljeva i odsjekao 3. i 4. armiju armijske grupe Sjever koje su se borile u Istočnoj Pruskoj. Glavne snage armijske grupe Sjever stigle su do armijske grupe Kurland. Guderian je predložio da bi te snage zajedno s armijskom grupom Kurland trebalo prebaciti na područje Pomeranije gdje će se boriti protiv Sovjeta, i u konačnici će se moći krenuti u protunapad u smjeru juga.²⁵ *Führer* je to odbio s obrazloženjem da armijska grupa

²² Isto 301.

²³ Treba napomenuti da se susret s Gehlenom i donošenje odluke o *festung* strategiji odnosi se na 1945.

²⁴ Napad su uvelike usporavale tvrđave iz 19. stoljeća.

²⁵ Eberle, Uhl, 300.

Kurland na Baltiku zadržava snage koje bi se inače borile u Istočnoj Pruskoj, Poljskoj i Šleskoj. Gdanjsk je, osim s mora, 28. ožujka potpuno izoliran. Iskoristivši povoljnu situaciju, Žukov i Rokosovski, nakon nekoliko dana uličnih borbi, 30. ožujka zauzimaju grad. Sjeverni dio fronta bio je osiguran.

Uz osiguravanje sjevernog dijela fronta veže se i jedno, recimo, zanimljivo pitanje: je li Berlin mogao biti osvojen tri mjeseca prije? Mišljenja da su operacije u Pomeraniji i Istočnoj Pruskoj nepotrebno odgodile pad Berlina je general-pukovnik Vasilij Ivanovič Čujkov²⁶. Čujkov daje osvrt na to da je vrhovna komanda bila zabrinuta krizom snabdijevanja fronta i mogućom opasnosti koja je mogla doći s krila fronta u Pomeraniji. On govori kako je kriza opskrbe i opasnost od njemačkih jedinica bila preuveličana. Čujkov ističe kako krivnju za to direktno snosi Staljin, a i Žukov. U svojim memoarima opisuje razgovor između Staljina i Žukova u kojem Staljin izričito govori generalu kako prije konačnog napada na Berlin treba konsolidirati snage na Odri i krenuti prema Pomeraniji.²⁷ Postavlja se pitanje zašto se Žukov, kao i puno puta prije ovog razgovora, nije suprotstavio Staljinu. Prema Čujkovu, Žukov je vrlo dobro znao da je procjena vrhovne komande pogrešna i da su uvjeti za napad na Berlin idealni. Tome u korist ide i sam razgovor u kojem se jasno vidi da je Žukov već u pripremama za finalni napad. Vasilij Ivanovič također zaključuje da naponi za osiguravanje opskrbe za bitku za Berlin u tom trenutku ne bi bili ništa veći od onih koji su uloženi za opskrbu napada na Pomeraniju. Zbog skretanja značajnog dijela Žukovljevih snaga na sjever, Nijemci su dobili vremena za fortificiranje Berlina i sakupljanje snaga. Kad se u konačnici sve ipak orijentiralo na Berlin Žukovu ga je tada bilo teže zauzeti.

I dok se situacija na sjevernom dijelu fronta razvija povoljno, ne zaostaje ni napredovanje na središnjem dijelu fronta kojeg drži Žukov. Nakon uspješnog pokretanja napada s mostobrana sjeverno i južno od Varšave i zauzimanja same Varšave, 1. bjeloruska nastavila je gaziti kroz Poljsku. Žukov je 23. siječnja zauzeo Bygdoszcz²⁸, idući dan ulazi u Kalisz i kreće se prema Wroclawu. Nijemci su se povlačili prema Odri i za sobom ostavljali garnizone da im omoguće odstupanje. Neki od garnizona u Poljskoj bili su raspoređeni u Poznańu, Torunu, Schneidemuhlu,

²⁶ Čuveni zapovjednik 62. armije (bitka za Staljingrad), iz koje je kasnije oformljena 8. gardijska armija koja je kao dio 1. bjeloruskog fronta sudjelovala u bitci za Berlin.

²⁷ Fadil Hadžić (ur.), *Pad Berlina. Memoari sovjetskih generala*, Stvarnost, Zagreb, 1965., 15.

²⁸ Njem. - Bromberg

Wroclawu. Svi ti garnizoni biti će uništeni ili će se predati nakon višednevnih borbi. Prvi bjeloruski front je 29. siječnja prešao granicu Njemačke iz 1938, jugozapadno od Poznańa.²⁹ Posebno jak otpor pružile su njemačke jedinice upravo u Poznańu.³⁰ Grad je bio dobro branjen pruskim utvrdama iz 19. stoljeća, opsada je potrajala mjesec dana. Njemačka obrana je krajem siječnja postajala sve jača i upornija. O žestini borbe kod Poznańa govori članak iz novina *Crvena zvezda* za koje je jedan vojnik izjavio kako se u jednom predgrađu Poznańa ukopalo pet stotina njemačkih vojnika te su pružali otpor sve dok ih nije ostalo svega pedeset.³¹ Poznań je zauzet 23. veljače, njegovim osvajanjem palo posljednje njemačko uporište u središnjoj Poljskoj prije Njemačke. Istoga dana saveznici su krenuli u ofenzivu na zapadu.

Nakon početka ofenzive zapadno od Sandomierza³², 1. ukrajinski front Ivana Stepanoviča kreće se južnim dijelom fronte. Konjev 18. siječnja zauzima Piotrków, a za pet dana prodire u Šlesku i stiže do Odre duž fronte duge šezdeset četiri kilometra. Kroz nekoliko dana, krajem siječnja, 1. ukrajinska prodire u poljski ugljeni bazen Dombrowski. Iako je Crvena armija na svojem putu kroz Poljsku oslobodila niz koncentracijskih logora, najpoznatiji³³ su 27. siječnja oslobodile jedinice 1. ukrajinske fronte. Konjevljeve jedinice 6. veljače forsiraju Odru duž fronte u Šleskoj i izoliraju Wroclaw. Osvajanje Šleske za njemačku privredu bio je toliko velik gubitak da je ministar naoružanja nacističke Njemačke, Albert Speer, Hitleru poslao notu u kojem mu govori kako je gubitkom Šleske izgubljeno 60% proizvodnje ugljena te da će biti nemoguće nastaviti rat.

U takvim okolnostima Hitler se preko radija 30. siječnja obraća svom narodu: „Poštedivši mi život 20. srpnja³⁴, Svemogući je pokazao kako želi da i dalje budem vaš *Führer*. Njemački radnici, radite! Njemački vojnici, borite se! Njemice, budite kao i uvijek fanatične! Nijedna nacija ne može više učiniti!“³⁵

²⁹ Werth, 269. Dva dana nakon dolaska pred Poznań, Žukov je prodro u pokrajinu Brandenburg.

³⁰ Čujkov je ostavio koridor kako bi se njemačke jedinice mogle povući na zapad te kako bi lakše zauzeo grad, no to se nije dogodilo.

³¹ Werth, 273.

³² Jugozapadno od Lublina.

³³ Auschwitz-Birkenau.

³⁴ Pokušaj atentata u Rastenburgu, Istočna Pruska. „Operacija Valkira“ - ime operacije preuzeto je od naziva hitnog plana koji bi se aktivirao ukoliko bi opstanak vlade bio ugrožen nekim vidom izbijanja pobune u državi.

³⁵ Werth, 270.

Sredinom travnja sve tri armijske grupe došle su do Odra i držale poziciju. Na jugu su ostale armijske grupe ušle duboko u Austriju i Čehoslovačku, u ožujku je propala njemačka protuofenziva na Balatonu, a saveznici su napredovali preko zapadne i južne Njemačke. Ispred Žukova i Konjeva stajala je još jedna prepreka – Odra!

3. Kraj je blizu

„Moj Führeru, dopustite da vam čestitam! Roosevelt je mrtav! Pisalo je u zvijezdama³⁶ – druga polovica travnja bit će za nas vrijeme preokreta. Danas je petak, 13. travnja. Ovo jest prekretnica!“³⁷ S izrazima najveće radosti, Joseph Goebbels, čestitao je Hitleru smrt američkog predsjednika.³⁸ Dok je izgovarao te riječi, u SAD-u je već bio izabran novi predsjednik, Harry Truman. Američka vojska se u tom trenutku nalazi na Elbi, osamdeset kilometara od Berlina. S Rooseveltom ili bez njega, napredovanje sovjetskih i savezničkih snaga se nastavlja. To možda najbolje opisuje izjava potpukovnika Normana Carnesa: „Moj slijedeći cilj bio je Wittingen i nisam mogao razmišljati ni o čemu drugom. Roosevelt, živ ili mrtav, nije mi mogao pomoći.“³⁹

3.1. Führer u bunkeru

Hitler se sredinom veljače preselio u svoj berlinski bunker i iz njega zajedno s vrhovnim zapovjedništvom nastavio voditi rat koji je već izgubljen. Gotovo svakodnevno održavao je strateške sastanke na kojima je on sam najčešće vodio glavnu riječ. Jedan takav se održao početkom ožujka. Glavna okosnica sastanka bio je Hitlerov zaključak da postoji izgledna mogućnost da se izvrši protunapad na sovjetske položaje kod Stettina (2. bjeloruska) i između Kustrina i Frakfurta (1. bjeloruska). Dio izjave na kojoj se temelji njegov plan je iduća: „Rusi neće nastaviti svoju ofenzivu preko Odre u smjeru Berlina jer njihovu desnom boku izravno prijete njemačke trupe koncentrirane u Pomeraniji.“⁴⁰ U tom trenutku na sastanku su bili prisutni Guderian i Himler. Hitler je postavio Himlera za vrhovnog zapovjednika nad armijskom grupom Visla, misleći da će zbog svoje nemilosrdnosti i reputacije uspjeti ponovno uspostaviti obranu između Baltika i Šleske. Kasnije će se pokazati da je ta

³⁶ Njemačka vrhovna komanda bila je u velikoj mjeri praznovjerna i posvećivala je veliku pažnju proročanstvima. Možda je najbolji primjer činjenica da je Hitler prilikom vođenja operacije Barbarossa nastojao izbjeći put kojim se kretao Napoleon 1812. iako ga je u konačnici dočekala ista sudbina.

³⁷ Ryan, Cornelius, *Posljednja bitka*, Otokar Keršovani, Beograd, 1986.

³⁸ Staljin je, kao i sovjetski narod, bio izrazito potresen Rooseveltovom smrću. Bio je svjestan da je to kraj jednog razdoblja sukladno s tim da je bio u izrazito dobrim odnosima s preminulim predsjednikom. U svojoj prepisci s Churchillom između ostalog je napisao: „Što se tiče mene lično, ja osobito duboko osjećam težinu gubitka tog velikog čovjeka – našeg zajedničkog prijatelja.“ Frane Barbieri (ur.), 354.

³⁹ Ryan, 234.

⁴⁰ Eberle, Uhl, 315.

odluka bila potpuni promašaj; Himmler naime nije imao potrebne vještine za vođenje armije koja mu je povjerena. Nakon što je Hitler iznio svoje mišljenje, Guderian mu se suprotstavio rekavši da to nema smisla, da su Sovjeti svega devedeset kilometara od Berlina i da će ga sigurno pokušati zauzeti. Guderianova primjedba pala je na gluhe uši. Hitler je izvršio svoj naum, povukao je dio trupa s donjeg toka Odre i formirao dvije skupine koje su napale na prije navedenim područjima. Da situacija bude još gora, Sovjeti su napali upravo tamo gdje je Hitler prevideo, u Pomeraniji. Takav razvoj rezultirao je naglim pogoršanjem odnosa između Hitlera i Guderiana, a Himmler je smjenjen s mjesta glavnog zapovjednika armijske grupe Visla. Na njegovo mjesto postavljen je Gotthard Heinrici, čovjek od kojeg se puno očekivalo.

3.2. Hitlerovi generali

„Čast“ da zadrži Sovjete na Odri i spasi Berlin, pripala je pedeset osmogodišnjem general-pukovniku, Gotthardu Heinriciu. Razlog zbog kojeg je upravo on izabran za tu zadaću bio je taj što se Heinrici kroz čitavo trajanje rata pokazao kao izvrstan taktičar i zapovjednik. Vrativši se iz štaba u sjevernoj Mađarskoj, Heinrici se morao javiti Guderianu. Guderian je s najvećim prijezirom i gnjevom objasnio Heinriciu da je Hitler za zapovjednika Grupe armije Visla postavio nikog drugog do li Himmlera. Pod njegovom komandom fronta se gotovo raspala. Guderian je Heinriciu opisao trenutno stanje na fronti: Eisenhowerove armije na zapadu držale su frontu od 800 kilometara i na nekim mjestima prešle su Rajnu. Na istoku su se sovjetske armije držale frontu od 1000 kilometara. Grupa armija Visla držala je položaje u dužini od 230 kilometara. Heinrici je od Guderiana saznao da na raspolaganju ima dvije armije, 3. oklopnu armiju i 9. armiju. Trećom oklopnom armijom, na sjevernom krilu fronte, upravljao je general Hasso von Manteuffel, uz Guderiana i Rommela najbolji njemački stručnjak za taktiku oklopnih jedinica. Njegova armija držala je liniju dugu 150 kilometara.⁴¹ Preostalih 130 kilometara linije na jugu držao je general Theodor Busse sa svojom 9. armijom, koja je bila svojevrsni štit pred Berlinom. Nakon što je od Himmlera, pod komičnim i „fantastičnim“⁴² okolnostima preuzeo mjesto vrhovnog zapovjednika

⁴¹ Ryan, 69.

⁴² Početni korak u razrješenju Himmlera s te pozicije učinio je Guderian rekavši Himmleru kako bi se trebao „rasteretiti“ neke dužnosti jer „previše radi“. Opis te vrlo zanimljive primopredaje može se pročitati u knjizi *Posljednja bitka*, koja je navedena u popisu literature.

Grupom armija Visla, Heinrici je doživio vatreno krštenje. Busseova armija se 23. ožujka očajnički pokušala probiti do odsječenih trupa u Kustrinu kod kojeg su Sovjeti uspostavili ključne mostobrane za prelazak Odre. Isto se ponovilo četiri dana kasnije, pokušaji 9. armije bili su uzaludni, sovjetska artiljerija ih je zaustavila. Za neuspjeh protunapada kod Kustrina Hitler je okrivio Guderiana i 28. ožujka između njih dvoje došlo je do vrlo burnog verbalnog konflikta.⁴³ General se nije ustručavao reći u lice Hitleru sve što misli. Bio je to kraj karijere Heinza Wilhelma Guderiana, jednog od najboljih generala koje je Hitler imao. Njegovo smjenjivanje došlo je u najgorem mogućem trenutku. Heinrici je ostao sam, bio je svjestan kako s Krebsom, koji je zamjenio Guderiana na čelu OKH-a⁴⁴, neće imati istu razinu suradnje. Od sad će se, osim sa Sovjetima morati boriti i s vrhovnom komadnom i čestim nelogičnim odlukama iste.

3.3. Kobina⁴⁵ prvoaprilska šala

Krajem ožujka Staljin saziva hitnu konferenciju na kojoj će biti prisutna njegova dva najbolja generala, Žukov i Konjev. Kako bi dao bolji uvid u odvijanje konferencije, opisat ću detalje iz biografije dvojice generala. I Žukov i Konjev došli su do samog vrha svoje profesije, obojica su bili iskušani zapovjednici na bojnom polju. Žukov je bio poznatiji od svog rivala. Iako iznimno nadaren oficir, zamalo je ostao neotkriveni talent i nepoznat Staljinu. Bez sumnje bio jedini vojni zapovjednik koji se nije ustručavao proturječiti Staljinu.⁴⁶ Staljin je bio svjestan da je sa Žukovom teško, ali bez njega još teže. Za razliku od popustljivosti koju je pokazivao prema vojnicima, od svojih časnika zahtijevao je krajnju disciplinu. Nerijetko je kažnjavao one koji nisu zadovoljili njegove kriterije u okviru zadane operacije. Takve časnike kažnjavao je na dva načina: upućivao ih je u kaznene bataljune ili ih slao na najopasniji dio bojišta kao obične vojnike.⁴⁷

⁴³ Opis te rasprave nalazi se u knjizi *Posljednja bitka*, 159-161.

⁴⁴ *Oberkommando des Heeres* – Vrhovno zapovjedništvo kopnene vojske.

⁴⁵ Jedan od mnogih Staljinovih nadimaka.

⁴⁶ Njihovi sukobi događali su se nerijetko. Žukov je čak znao Staljina istjerati iz prostorije u kojoj je održavao sastanak sa ostalim zapovjednicima, rekavši mu da im ne smeta i da će biti obavješten kada sastanak završi.

⁴⁷ Na istom mjestu.

Gotovo potpuno anonimn u usporedbi sa Žukovom, njegov rival Konjev bio je svjestan te anonimnosti. Najveća razlika između njih bila je ta da je Konjev stupio u Crvenu armiju kao politički komesar, a 1926. iz političkog kadra prešao u komandni. Konjev je u vojnim krugovima imao reputaciju otresitog i energičnog zapovjednika, pronicljivijeg i obrazovanijeg od Žukova. Bez obzira na to oboje su bili više nego sposobni „natjerati“ svoje podređene da izvršavaju naredbe. Kao i Žukov, bio je pobornik stroge discipline u oficirskom kadru, ali za razliku od njega nije se iskajavao na svojim podređenima već na neprijatelju. Jedan on poznatijih primjera njegove okrutnosti bio je onaj koji je ispričao Milovanu Đilas⁴⁸ 1944. u Moskvi. Za vrijeme bitke na Dnjepru, Konjevljeve armije opkolile su nekoliko njemačkih divizija. Konjev ih je pozvao da se predaju, no odbili su: „Pustio sam Kozake da sijeku koliko ih je volja. Čak su sabljama odsijecali ruke onima koji su ih podigli da se predaju.“⁴⁹

Staljin dobro poznao obojicu generala i znao za njihovo rivalstvo, a sada ga je namjeravao dodatno podjariti i iskoristiti.

Konferencija se održala 1. travnja, Staljin nije trošio vrijeme na formalnosti. Izjavio je kako smatra da zapadni saveznici namjeravaju stići do Berlina prije Crvene armije. Staljin je objasnio generalima da ima izvješće o nakanama saveznika, koje prema Staljinu nisu bile nimalo savezničke. Načelnik Operativnog odjeljenja pročitao je izvješće u kojem se navodi da Eisenhowerove snage namjeravaju osvojiti Ruhr, a zatim izvršiti prodor prema Leipzigu i Dresdenu te usput osvojiti Berlin.⁵⁰ Sve to je trebalo izgledati kao pomoć Crvenoj armiji. Nakon što je izvješće pročitano, Staljin je generale upitao tko će osvojiti Berlin, oni ili zapadni saveznici. Neoprezno, Konjev mu je odgovorio kako će Crvena armija osvojiti Berlin, pritom misleći na snage njegovog fronta.⁵¹ Na taj samouvjereni odgovor Staljin je reagirao pitanjem. Kako to Konjev namjerava zauzeti Berlin, zar takav poduhvat ne bi zahtjevao zamršeno pregrupiranje njegovih snaga? Konjev je, moglo bi se reći upravo pao u Staljinovu klopku. I prije nego što se snašao odgovorio mu je da će sve potrebne mjere biti provedene na vrijeme i dovoljno brzo da se osvoji Berlin. Staljinu je upravo uspjelo probuditi nikad ugašeno rivalstvo između dva generala. Žukov je odlučio iskoristiti trenutak te je priopćio Staljinu kako su snage Prve bjeloruske fronte spremne za udar ravno prema

⁴⁸ Đilas je u to vrijeme bio šef jugoslavenske vojne misije u Moskvi.

⁴⁹ Ryan, 176.

⁵⁰ Isto, 178.

⁵¹ Montefiore, 481.

Berlinu.⁵² Generali su dobili 48 sati da razrade svoje planove za osvajanje Berlina.⁵³ Dok su generali radili na svojim planovima, Staljin je trebao odgovoriti na telegram generala Eisenhowera. Američki general 23. ožujka poslao je Staljinu telegram u kojem ga obavještava da trenutno za cilj ima osvajanje Ruhra, a zatim razdvajanje neprijateljskih snaga spajanjem sa Crvenom armijom. Predlaže mu liniju sjedinjavanja, Erfurt-Leipzig-Dresden i moli ga da ga upozna s planovima sovjetske vrhovne komande kako bi zajednički uskladili plan napredovanja.⁵⁴ Koordinacija planova bila je izrazito važna, saveznici su se naime plašili mogućnosti sukoba sa Crvenom armijom prilikom spajanja njihovih snaga.⁵⁵

Staljin mu odgovara kako se slaže s linijom sjedinjenja. Nakon toga dolazi dio telegrama u kojem ga uvjerava kako će napad započeti polovicom svibnja i da je Berlin izgubio svoje nekadašnje strategijsko značenje, da je postao toliko nevažan da sovjetsko vrhovno zapovjedništvo planira usmjeriti prema Berlinu samo sekundarne snage. Staljin je u konačnici uspio nasamariti Eisenhowera. Kasnije će američki general tvrditi kako je Berlin izgubio svako svoje strateško značenje i da nije bio bitan cilj za osvajanje.

Nakon što su dovršili svoje planove, Konjev i Žukov prezentirali su ih Staljinu. Žukovljev plan sastojao se od koncentriranja 250 artiljerijskih komada oružja različitih kalibara na kilometar fronte – jedan top na svaka četiri metra. Nakon artiljerijske pripreme u borbu bi preko Kustrina stupilo 768 tisuća vojnika. Osim toga, Žukov je osmislio „inovativan“ način kako da unese pomutnju u neprijateljske redove. Pošto će napad započeti u ranim jutarnjim satima, Žukov je namjeravao zaslijepiti neprijateljske vojnike svjetlom 140 protuavionskih reflektora.⁵⁶ Konjev ljev osnovni problem bio je u tome što su se njegove jedinice nalazile gotovo duplo dalje od Berlina od Žukovljevih jedinica. Zbog toga, Konjev je odlučio postaviti svoje oklopne jedinice na desno krilo kako bi nakon proboja brzo mogao nastaviti napredovanje prema sjeverozapadu i ući u Berlin prije Žukova. Napad je trebao početi zajedno sa

⁵² Ryan, 179.

⁵³ Obojica su bili svjesni golemih logističkih problema koji su pred njima. U kratkom roku bilo je nužno dopremiti sav potreban materijal i nadopuniti ljudstvo. Uz sve to, Staljin je forsirao da napad započne što prije.

⁵⁴ Eisenhower je zbog tog telegrama ušao u sukob s Churchillom koji je smatrao kako je nužno da savezničke snage pod svaku cijenu zauzmu Berlin.

⁵⁵ Takav slučaj dogodio se prilikom podjele Poljske 1939. Naime, nacisti su se više nego išemu nadali da će u konačnici doći do sukoba između sovjetskih i savezničkih jedinica kada se jednom sretnu.

⁵⁶ Ryan, 183.

Žukovom. U njemu će sudjelovati 511 tisuća ljudi koji će pod dimnom zavjesom forsirati Lužičku Nisu. Njegovom napadu također bi prethodila masovna artiljerijska priprema, s istom količinom artiljerije kao i u Žukovljevom planu.⁵⁷ Staljin je odobrio oba plana. I kada se već činilo da je Žukov određen da zauzme Berlin, Staljin je na karti povukao dvije linije. Prva je predstavljala razgraničenje između Rokosovskog i Žukova, linija je započinjala jugoistočno od Stetina u gradu Piritzu, prolazila je kroz čitavu Njemačku i završavala u Wittenbergu. Druga linija bila je razgraničenje između grupa armija Žukova i Konjeva. Počinjala je nekoliko desetaka kilometara istočno od fronte i završavala u gradu Lübbenu na rijeci Spree, sto kilometara jugoistočno od Berlina. Staljin je stao crtati liniju na Lübbenu, da je nastavio crtati preko cijele Njemačke, Konjevljevi snovi o osvajanju Berlina bili bi završeni. Konjev je shvatio, komandi njegove fronte Staljin je prešutno ostavio mogućnost da preuzme inicijativu. Konjev je dobio mogućnost da zauzme Berlin prije svog rivala.

3.4. Sve je uzalud

„Zamisli samo, prije samo tri godine Hitler je vladao Europom, od Volge do Atlantika, a sad sjedi u rupi pod zemljom.“⁵⁸ Prolazivši razrušenim ulicama Berlina, Heinrici je tu zanimljivu dosjetku rekao svom načelniku Operativnog odjeljenja Eismannu. Prije nego li će na sebe preuzeti „svetu“ dužnost da spasi ostatke ostataka Reicha, Heinrici se uputio podnesti izvještaj Führeru. Nakon dolaska u bunker susreće se sa Hitlerovm udvoricama Karlom Dönitzom, Wilhelmom Keitelom, Martinom Bormanom i Hansom Krebsom te im ukratko iznosi svoje stajalište o frontu. Nije mogao zaključiti ništa drugo nego da se su se ljudi u bunkeru povukli u svijet snova u kojem sami sebe uvjeravaju kako će katastrofa nekim čudom biti izbjegnuta.⁵⁹ Prije svog raporta Hitleru, Heinrici donosi zanimljiv opis zdravstvenog stanja Hitlera: lice mu je bilo podbulo, sivo-bijele boje, prekriveno pjegama, smetala mu je jaka svjetlost. Hitlerovo stanje je u tom trenutku bilo uistinu loše, u veljači je operirao krajnike zbog polipa koji je nastao od čestog vikanja. Patio je od nesanice, posjedio je, hodao pogureno i vukao noge. Uz drhtanje lijeve ruke, čiji je uzrok vjerojatno Parkinsonova bolest,

⁵⁷ Konjevu je hitno trebalo pojačanje. Žukov je na Odri raspolagao s osam armija, dok je on na Nisi imao pet. Staljin mu je dodjelio dvije armije iz prostora Baltika i Istočne Pruske.

⁵⁸ Ryan, 187.

⁵⁹ Obećavali su mu kako će dobiti potrebna pojačanja, kako će se zasetu za njega pred Hitlerom i povrh svega da se ne treba toliko brinuti.

početkom travnja, Hitlera je počelo boljeti desno oko. Zbog toga je uzimao kokainske kapi, a zbog čestih glavobolja nerijetko su mu ispuštali krv. Uza sve to primao je i injekcije stimulansa.⁶⁰ Heinrici je njegovo stanje opisao vrlo slikovito: „Hitler je izgledao kao čovjek kome nije ostalo ni dvadest četiri sata života. Bio je živi leš.“⁶¹ Nakon što je dobio riječ, Heinrici je Hitleru prezentirao brutalnu istinu koja se našla ispred njega. Neprijatelj priprema napad velike žestine i svelikim snagama. Glavnina napada u liniji Schwedt – Küstrin – Franfurkt na Odri oborit će se na Busseovu 9. armiju koja drži središnji dio fronte. Biti će također zahvaćene jedinice Manteuffeleove 3. klopne armije, koje prema Heinriciju nisu bile u stanju pružiti adekvatan otpor. Sastavljene od jedinica *Volkssturma*, nekoliko mađarskih jedinica i divizija ruskih dobrovoljaca pod Vlasovljevom⁶² komandom, predstavljala je slabu kariku u lancu odraben. Jedino što je štitalo nedovoljno čvrst položaj Manteuffeleove armije bio je visoki vodostaj Odre, koji neće još dugo potrajati. Heinrici je otvorio pitanje Frankfurta na Odri koji je držao nedovoljno opremljen garnizon. Zahtijevao je da se odustane od Frankfurta, što je Hitler isprva u skladu sa *festung* strategijom odbio. Isto kako je brzo pristao na Heinricijev zahtjev, tako ga je i odbio: „Stalno u uvijek iznova tvrđave su tijekom cijelog rata izvršavale svoju ulogu. Frankfurt mora zadržati status tvrđave!“⁶³ Nakon toga Henrici je na užas svih prisutnih priopćio kako ne vjeruje da su snage na Odri sposobne da se odupru sovjetskom napadu koji će se dogoditi. Potkrijepio je to činjenicom da je obrana „sklepana“ od ostatka ljudstva i neuvježbanih jedinica, administrativaca nenaviknutih da vode borbene jedinice. Hitler je na to hladno odgovorio da te jedinice prođu odgovarajuću obuku, a iskustvo treba unijeti komandni kadar. Da sve bude gore, obavijestio je Heinricija kako je Staljin pri kraju snaga te da u borbu ubacije trupe najniže kvalitete. Ta apsolutno kriva procjena situacije zasigurno je produkt lažnih izvješća koja su Hitleru podnosili oni koji se u tom trenutku nalazili u bunkeru. Heinrici je u tom trenutku na užas svih prisutnih izjavio kako će biti u mogućnosti pružiti tek kratkotrajni otpor, a onda će svemu biti kraj.⁶⁴

⁶⁰ Opis njegovog zhravstvenog stanja može se pronaći u knjizi *Knjiga o Hitleru* na stranicama 315., 338., 339., 361., 373.

⁶¹ Ryan, 191.

⁶² Andrej Vlasov, sovjetski general do 1942. Nakon što je uhvaćen kod Lenjingrada prelazi na stan u nacista. Nakon ulaska Crvene armije u Prag, *vlasovci* su se pridružili sovjeticima u borbi protiv nacista. No to ih nije spasilo od tragičnog kraja. Vlasov je pogubljen 1946. nakon suđenja u Moskvi.

⁶³ Ryan, 194.

⁶⁴ Isto, 197.

Nakon toga uslijedila je svojevrsna „licitacija“, Goring, Himmler i admiral Dönitz ponudili su svoje jedinice kao pojačanje Grupe armija Visla.⁶⁵ Treći Reich time dobio nekoliko dodatnih dana „života“. Posljednje i možda najbitnije pitanje bilo je pitanje oklopnih jedinica bez kojih je ostao Heintze. Hitler ih je s Odre prebacio general-pukovniku Schörneru koji se nalazio na južnom Heintzejevom krilu uvjeren kako je glavni sovjetski napad usmjeren prema Pragu. Hitler nije promjenio svoje mišljenje i ispratio je Heintze s izjavom kako samo čvrsta vjera u pobjedu može nadoknaditi sve manjkavosti.⁶⁶

⁶⁵ U konačnici se tom „licitacijom“ skupilo oko 150 tisuća ljudi. Bez obzira na to radilo se o vojnicima koji nisu bili kvalificirani za zadatak koji im je dodjeljen. Sam čin najvećim dijelom bio je dodvoravanje Hitleru. Hadžić (ur.), 19.

⁶⁶ Ryan, 199.

4. *Götterdämmerung*⁶⁷

U svome štabu na Odri, Žukov je primjenjivao Staljinovu metodu i izazivao svoje oficire. Zapitkivao ih je koji će od njih prvi stići do *Reichstaga*. U odskočnim zonama počele su se koncentrirati goleme količine materijala, elemenata za gradnju mostova, gumenim čamcima i splavima, ceste su bile zakrčene kolonama kamiona koji su prevozili trupe na položaje. Dopremljeno je 140 Žukovljevih famoznih reflektora na kojima su bile raspoređene isključivo žene. Sovjetske pripreme za konačni napad bile su više nego očite, nije ih se moglo prikriti. Njemačke trupe promatrale su razmještanje sovjetskih trupa kod Kustrina sa Seelowske uzvisine. Iako je bilo gotovo nemoguće neprimjetno dovesti jedinice na položaje, sovjete to nije smetalo. Svima je bilo jasno da je kraj *Reicha* blizu.⁶⁸ Element iznenađenja dodatno je izgubljen probnim napadom nekoliko dana prije konačne ofenzive, ali sovjeti za to više nisu marili.

Na drugoj strani fronte, u osam sati u četrdeset pet minuta, sedam sati prije napada, Heinrici izdaje zapovjed za 9. armiju generala Bussea koja je glasila da jedinice zauzmu položaj na drugoj liniji obrane.⁶⁹

I dok sovjetski napad tek što nije počeo, Hitler pije čaj s Evom Braun i svojim tajnicama.

4.1. Sovjetska ofenziva na Berlin

U ranim jutarnjim satima 16. travnja, tri crvene signalne rakete proletjele su iznad položaja 1. bjeloruske fronte i najavile početak kraja. S mostobrana na Kustrinu bljesnuli su Žukovljevi reflektori. Započela je masovna artiljerijska priprema, preko dvadeset tisuća topova i raketnih bacača zasulo je njemačke prve položaje. Nakon kanonade koja je trajala sat i pol, Žukovljeve jedinice krenule su u napad. Istovremeno na jugu na liniji Lužičke Nise, Konjev je krenuo sa svojom 1.

⁶⁷ *Götterdämmerung* ili Sumrak bogova je posljednja od četiri Wagnerove opere iz ciklusa *Prsten Nibelunga*. Speer je za posljednji koncert Berlinske filharmonije naručio glazbu iz navedene opere. U odabiru navedene opere zasigurno se krije simboličko značenje, povezano s neizbježnom sudbinom *Reicha*.

⁶⁸ Hadžić (ur.), 74.

⁶⁹ Ryan, 248.

ukrajinskom. Iako je plan napada bio striktno zadan, nije se sve odvijalo kako su sovjeti planirali. Žukovljevi reflektori više su štetili nego koristili. Reflektore su naizmjenično palili i gasili što je više smetalo sovjetskim trupama nego njemačkim.⁷⁰ Sovjetski vojnici nahrupili su preko Odre, prelaze je doslovno na svemu što pluta. Svjesni važnosti ove akcije i tjerani osvetom, vojnici su nezaustavljivo napredovali. Usprkos općoj euforiji, sovjetski vojnici prelazeći prve kilometre nailaze na neznatan otpor branioca. Napad je izgubio na zamahu, a nakon dolaska do druge njemačke linije došlo je do naglog zastoja u napredovanju. Žukov je odlučio ubrzati zauzimanje Seelowswk uzvisine te u bitku uveo mehanizirane jedinice. Staljin je nazvao Žukova i rekao mu kako je podcjenio snage neprijatelja i da Konjev napreduje bolje. Zatim je nazvao Konjeva i obavjestio ga da je Žukovljev napad usporen. Upitao ga je postoji li mogućnost da se Žukovljeve tenkove usmjeri na Berlin kroz pukotinu na njegovom frontu. Konjev je na to spremno odgovorio kako nema potrebe za takav potez jer njegove vlastite tenkovske postrojbe mogu krenuti na Berlin. Konjev je dobio „zeleno svjetlo“: „ Slažem se s tim. Okrenite svoje tenkove na Berlin.“⁷¹ Saznavši za tu zapovijed od samog Staljina, Žukov je uputio čitavoj svojoj fronti poruku: „Osvojite Berlin!“. General Katukov dobio je zapovijed da sa 1. gardijskom tenkovskom armijom osvoji Seelow bez obzira na cijenu. Ta zapovijed izazvala je apsolutnu pomutnju na liniji bojišta. Tenkovi su ometali manevre topova i transportnih kamiona te su dodatno ugazili zemlju što je otežavalo kretanje svim mobilnim jedinicama. Busseova 9. armija primila je na sebe svu težinu sovjetskog napada.

Opkolivši 56. tenkovski korpus generala Karla Weidlinga, Žukov je dva dana nakon početka ofenzive, 18. travnja probio liniju na Seelowu. U isto vrijeme Konjevljeve jedinice koje su prešle rijeku Spree i bez većeg otpora došle do Zossena. Sovjeti su u predgrađu Berlina.

4.2. Berlinski garnizon

U Berlinu je situacija više nego kaotična. Dok jedni vjeruju da će se situacija nekim čudom preokrenuti u korist Njemačke, drugi se bjesomučno spremaju na val

⁷⁰ Woloszanski, 271.

⁷¹ Montefiore, 482. Bez obzira na to, Staljin je 23. travnja napravio liniju razgraničenja Konjevljevih i Žukovljevih snaga u Berlinu. Konjev je bio uskraćen za 150 metara koji su ga djelili od toga da zauzme Reichstag. Kao „utješnu nagradu“ Konjev je dobio Prag koji je osvojen 9. svibnja.

sovjetskih vojnika koji dolazi. Berlinski garnizon bio je sastavljen od ostataka razbijenih armija i SS divizija, nadopunjen jedinicama Volkssturma, policijom i protuzračnim snagama. Postojao je i problem naoružanja. Jedinice u Berlinu raspolagale su s različitim tipovima oružja iz svih zemalja u kojima je Njemačka ratovala. Nerijetko je bio problem da vojnik ima oružje, ali nema adekvatnu municiju za njega. Prvog dana sovjetskog napada, jedinice Volkssturma u prosjeku su raspolagale s pet metaka po oružju. Manjkalo je svih nužnih materijala za fortifikaciju, od bodljikave žice do mina. Tenkovi koji su izbačeni iz stroja ,a mogli su pucati, ukapani su do kupole. Ukoliko je u tom trenutku postojalo oružje kojeg je bilo na pretek, bio je to protuoklopno oružje, Panzerfaust. Garnizonu su također na raspolaganju bila tri masivna protuzračna tornja. Situaciju najbolje opisuje šala koja je u to vrijeme kružila Berlinom: „Crvenima će trebati najmanje dva sata i petnaest minuta da se probiju. Dva sata da se nasmiju i dođu k sebi i petnaest minuta da uniše barikade.“⁷²

4.3. Sovjetska zlodjela

Nakon stupanja na teritorij *Reicha*, Crvena armija nije radila veliku razliku između vojnika i civila. Takvom ponašanju u prilog zasigurno nije išla sveopća anti-njemačka propaganda. Osim ubijanja i pljački, nerijetko su se događala silovanja Njemica, ali i žena u samoj vojsci. Takvi događaji nisu bili prisutni samo na području *Reicha*, već su se događali i u drugim slobodnim zemljama, kao što je naprimjer Jugoslavija. Stav vrhovnog vojnog aparata prema tim zločinima razlikovao se; neki su ih opravdavali kao osvetu za ono što su njemački vojnici učinili u Sovjetskom Savezu, dok su ih neki osuđivali i izdavali zabrane svojim vojnicima. Ono što je zanimljivo je to da se navodi kako su masovna silovanja nastupila nakon dolaska vojnika iz pozadine u čijem su sastavu većinom bili azijski narodi i Kozaci. Dok su vojnici iz prve linije bili disciplinirani.⁷³

⁷² Ryan, 274.

⁷³ Detaljniji opisi i analize ovih slučajeva mogu se pronaći u knjigama *Rusija u ratu 2* i *Posljednja bitka*.

4. Kapitulacija

Hitler slavi posljednji rođendan. Dana 20. travnja posljednji put izlazi iz bunkera kako bi se satao s dječacima iz Hitlerjugenda i podjelio im odikovanja za obranu grada. Idući dan, prvi put od kad traje rat, Berlin se našao u doseg neprijateljske artiljerije. I dok Žukov i Konjev zatvaraju обруч oko Berlina, Hitler u bunkeru upravlja armijama koje ne postoje. Sve nade u razbijanje sovjetskog обруча bile su uperene prema jedinicama Felixa Steinera na sjeveru i Walthera Wencka na zapadu. Informacija da niti jedan od dvojice generala nije u stanju izvršiti proboj prema Berlinu Hitler je postao apatičan, na posljednjem sastanku obavjestio je prisutna da će se radije upucati nego napustiti Berlin. Svemu je došao kraj, sovjetske snage zatvorile su обруч oko grada 25. travnja. Istog dana Konjevljeve jedinice susrele su se s američkim snagama kod mjesta Strehla na Elbi.⁷⁴ Pet dana nakon susreta, 3. udarna armija pod zapovjedništvom Vasilija Kuznjecova postavila je sovjetsku zastavu na Reichstag.⁷⁵

Istog dana Hitler je počinio samoubojstvo, prije toga imenovao je Karla Dönitza predsjednikom *Reicha*. Kako bi zaustavio nepotrebno nastavljanje sukoba, Hans Krebs 1. svibnja sastaje se s Čujkovom i nudi mu primirje. Nakon što su njegovi uvjeti odbijeni, Krebs je odabrao sudbinu svog Führera. Zadatak da objavi predaju Berlinskog garnizona pao je na Karla Weidlinga čiji se korpus u međuvremenu uspio probiti do Berlina. Idućeg dana 2. svibnja Berlinski garnizon položio je oružje, a zatim se predala čitava njemačka armij. Dana 7. svibnja Jodl je potpisao kapitulaciju u Reimsu, a dan nakon Keitel u Berlinu pred Žukovom i američkim poslanicima. Rat u Europi bio je okončan.

⁷⁴ Torgau nije mjesto prvog susreta. Kod Torgaua je susret rekonstruiran za potrebe snimanja.

⁷⁵ Postavljanje je rekonstruirano 2. svibnja za potrebe snimanja, prilikom čega su zamjenjeni i aktori.

Zaključak

Razlog zbog kojeg ovaj rad završava njemačkom kapitulacijom je taj što nisam želio dati uvriježenu formu ove teme, po kojoj se očekuje opis poslijeratnih zbivanja. Istraživačko pitanje koje sam indirektno postavio u potpoglavlju 4.3., koje se odnosi na zločine Crvene armija, postavio sam iz čiste objektivnosti, a ne iz pristranosti. Smatram kako bi se to pitanje trebalo razjasniti i kritički analizirati jer se čitava Crvena armija generalizira kao vojska silovatelja i pljačkaša. Pobjeda nad Hitlerovim *Reichom* zasigurno je jedna od najvećih pobjeda u povijesti. Bitka za Berlin bila je posljednji čin u slamanju nacističkog režima, u kojem je Crvena armija srušila san o tisućljetnom *Reichu*. Usprkos mnogim propustima vrhovnog zapovjedništva, operacija je izvedena uspješno i prema planu. Označila je kraj jednog razdoblja, ali i početak drugog.

Bitka za Berlin i velika ofenziva Crvene armije od Visle do Odre te konačna pobjeda nad neprijateljem u sovjetskom je narodu pobudila „novu ljubav“ prema Staljinu, ali i prema generalima. Upravo ta „ljubav“ mnoge će nakon rata stajati pozicije, ali i života, sukladno sa Staljinovim strahom od mogućeg suparnika. Usprkos velikoj pobjedi, Staljin je na Žukova gledao kao na prijetnju zbog njegove velike popularnosti. Na samoj vojnoj paradi za Dan pobjede upravo je Žukov imao čast izjahati na Crveni trg i izvršiti inspekciju paradnih jedinica. Iako je Žukov u svom govoru istaknuo veliku važnost Staljina kao vođe, bilo je jasno da je parada za Dan pobjede bila više Žukovljeva nego li Staljinov trijumf. Žukov će u konačnici biti degradiran.

Dok još traje val opće euforije, u narodima svijeta javlja se nada u novi početak i bolju sutrašnjicu. Nacističkom vodstvu (onome djelu koji je uhićen) suđeno je na Nürnberškom procesu, ali zločini savezničkih snaga do daljnjeg su stavljeni *ad acta*. Usprkos tome, savezništvo zemalja koje su porazile Hitlera pokazalo se iznimno krhkim i nategnutim. Dojučerašnji saveznici uskoro će „šetati“ jedan uz drugoga s „prstom na otkoncu“. Razilaženja među saveznicima bila su više nego očita, kako prije bitke tako i nakon nje. Na konferenciji u Potsdamu koja se održala nedugo nakon kapitulacije *Reicha*, došlo je do naglog zaoštavanja odnosa između saveznika koji su se međusobno optuživali u velikom broju problema i pitanja. I dok se svijet još nije „ohladio“ od minulog sukoba, na pomolu je bio novi, potencijalno još opasniji.

LITERATURA

1. Dunstan, Simon, *Sivi vuk*, Begen, Zagreb, 2013.
2. Fadil Hadžić (ur.), *Pad Berlina. Memoari sovjetskih generala*, Stvarnost, Zagreb, 1965.
3. Frane Barbieri (ur.), *Tajna prepiska Churchill – Staljin*, Epoha, Zagreb, 1965.
4. Henrik Eberle, Matthias Uhl, *Knjiga i Hitleru*, IPD, Rijeka, 2005.
5. Ogorec, Marinko, *Pješaštvo. Povijesni razvoj i perspektive*, Alfa, Zagreb, 2011.
6. Pirjavec, Jože, *Tito i drugovi*, Mozaik knjiga, 2012.
7. Ryan, Cornelius, *Posljednja bitka*, Otokar Keršovani, Beograd, 1986.
8. Sebag Montefiore, Simon, *Staljin. Na dvoru crvenog cara.*, Profil, Zagreb, 2009.
9. Sulzberger, Cyrius Leo, *Drugi svjetski rat*, Marjan tisak, Split, 2009.
10. Werth, Alexander, *Rusija u ratu 2*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1979.
12. Woloszanski, Boguslaw, *To okrutno stoljeće*, Profil, Zagreb, 2013.

Sažetak

Nakon uspješno izvedene ofenzive na istoku Europe, Crvena armija došla je do granice nacističke Njemačke. Bitka za Berlin odigrala se u posljednjim danima mjeseca travnja 1945. godine te je okončana 2. svibnja iste godine. Bitka je rezultirala porazom zbog sovjetske vojne superiornosti nad njemačkim jedinicama te zbog sveopćeg kolapsa Trećeg *Reicha*. Njemačka je vojno poražena zajedničkim djelovanjem Sovjeta i njihovih zapadnih saveznika. Nakon poraza zajedničkog neprijatelja, odnosi između Sovjeta i zapadnih saveznika zaoštrili su se do te mjere da je na pomolu bio novi svjetski sukob.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, bitka za Berlin, Žukov, Hitler, Staljin, Guderian, Treći *Reich*.

Abstract

Battle of Berlin – 1945

After successfully carried out the offensive in the east of Europe, the Red Army came to borders of Nazi Germany . Battle for Berlin took place in the last days of April 1945 and was completed on May 2 of that year. Battle resulted in defeat due to Soviet military superiority over German units and due to overall collapse of Third Reich. Germany had been militarily defeated by joint action of the Soviets and their Western allies. After defeat of their common enemy, relations between Soviets and their western allies strained to the point of almost causing another global conflict.

Keywords: World War II, Battle of Berlin, Zhukov, Hitler, Stalin, Guderian, Third Reich.

